

Een Europees stabiliserend begrotingsbeleid?

Jakob de Haan¹

De lidstaten van de Europese Unie staan aan de vooravond van de derde (en laatste) fase van de Economische en Monetaire Unie (EMU). Tenzij alsnog tot uitstel wordt besloten, zullen de wisselkoersen van zich kwalificerende landen op 1 januari 1999 onlosmakelijk worden vastgeklonken. De beslissing over de deelnemende landen valt in mei 1998. Teneinde het bezwaar te ondervangen dat het voor de lidstaten moeizaam wordt om te reageren op veranderingen in de nationale werkgelegenheidsontwikkelingen, hebben Italianer en Vanheukelen (1993) een transfersysteem voorgesteld waarbij zou kunnen worden volstaan met een relatief bescheiden verhoging van het budget van de Unie. De Haan betwijfelt echter of een dergelijk stabiliserend begrotingsbeleid op Europees niveau noodzakelijk is. (Van de redactie)

Met de invoering van de EMU vervalt voor de deelnemende landen een belangrijk instrument van de economische politiek: de wisselkoers. EMU-lidstaten zullen bij economische schokken niet langer hun munt kunnen devalueren (of revalueren). Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen algemene (symmetrische) en landenspecifieke (asymmetrische) schokken. In het eerste geval worden alle lidstaten van de monetaire unie getroffen door een schok (bijvoorbeeld een recessie), terwijl in het tweede geval een bepaalde lidstaat wordt geconfronteerd met een ernstige schok (bijvoorbeeld een zeer sterke daling in de vraag naar Franse wijn). De traditionele theorie inzake optimale valutagebieden benadrukt het belang van asymmetrische schokken, omdat juist deze schokken mede zouden kunnen worden opgevangen met behulp van het wisselkoersinstru-

¹ Jean Monnet hoogleraar, Economische Faculteit RUG. Ik dank C.A. de Kam en twee referenten voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

ment (De Grauwe, 1994). In deze literatuur staat de vraag centraal in hoeverre de voordelen van een monetaire unie van een bepaalde omvang de nadelen ervan overtreffen. Mogelijke voordelen zijn onder andere lagere transactiekosten, minder wisselkoersonzekerheid, grotere prijsstabiliteit en bevordering van de economische integratie. Het belangrijkste nadeel van een monetaire unie is dat de lidstaten niet langer hun munt kunnen devalueren/revalueren. Wanneer landen een hoge mate van reële divergentie vertonen (d.w.z. te maken hebben met asymmetrische schokken), zullen de kosten van de monetaire unie de baten ervan overtreffen, tenzij er alternatieve aanpassingsmechanismen zijn voor het wegval- len van het wisselkoersinstrument. Een voorbeeld van een dergelijk aanpassings- mechanisme is een flexibele arbeidsmarkt. Wanneer arbeid zeer mobiel is en/of de loonvoet zeer flexibel is, leidt bijvoorbeeld een afname van de vraag naar producten uit een bepaald land in de monetaire unie niet tot oplopende werkloos- heid: de lonen dalen of werknemers verhuizen. De voordelen van een gemeen- schappelijke munt overtreffen nu de kosten die zijn verbonden aan het opgeven van het wisselkoersinstrument. Als asymmetrische schokken belangrijk zijn en de arbeidsmarkt inflexibel is dan leert de traditionele theorie inzake optimale valutagebieden dat dan een actief gebruik van de begrotingspolitiek op Europees (of nationaal) niveau uitkomst kan bieden om asymmetrische economische schokken te stabiliseren. Mede op basis van Amerikaanse ervaringen komen Sala- i-Martin en Sachs (1992) zelfs tot de conclusie dat een monetaire unie in Europa niet levensvatbaar is zonder een Europees stabiliserend transfersysteem². Ook gouverneur Lawrence Lindsey van de Federal Reserve Board is van oordeel dat het onmogelijk zal blijken in Europa een gemeenschappelijke monetaire politiek te voeren zonder introductie van een stabiliserend begrotingsbeleid op Europees niveau, omdat de arbeidsmigratie als alternatieve stabilisatiefactor afwezig is³. Diverse auteurs hebben meer of minder concrete suggesties gedaan voor een dergelijk beleid. Zo toont Van der Ploeg (1991) zich voorstander van invoering

² Sala-i-Martin en Sachs laten zien dat het federale begrotingsstelsel in de VS een belangrijke stabiliserende invloed heeft: een verlaging van het inkomen per capita in een regio in de VS met één dollar leidt tot een verlaging in de afdrachten van ongeveer 34 cent en een verhoging van de transfers met ongeveer 6 cent. Het beschikbare inkomen per hoofd van de bevolking daalt, met andere woorden, slechts 60 cent, zodat de stabilisatie 40% bedraagt. Deze cijfers zijn echter ernstig bekritiseerd, omdat Sala-i-Martin en Sachs in hun berekeningen uitgaan van de invloed op het niveau van het inkomen. Vanuit het oogpunt van stabilisatie zijn echter veranderingen in het inkomensniveau de relevante grootte (Goodhart en Smith, 1993). Von Hagen (1991) concludeert dat de stabiliserende invloed van het Amerikaanse belasting- en transfersysteem op mutaties in het inkomen slechts 10% bedraagt.

³ NRC Handelsblad, 21 januari 1997.

van een "European Federal Transfer Scheme" dat tot op zekere hoogte nationale werkloosheidsregelingen zou dienen te vervangen. Dergelijke voorstellen lijken politiek vrijwel onhaalbaar, doordat ze een flinke uitbreiding van de Europese begroting vergen. Het voorstel van Italianer en Vanheukelen (1993) om een soort verzekeringssysteem in te voeren dat erop gericht is asymmetrische (landenspecifieke) economische schokken te stabiliseren lijkt wat dat betreft meer kans van slagen te hebben. Hierbij zou namelijk kunnen worden volstaan met een (relatief) bescheiden verhoging van het budget van de Unie. In deze bijdrage wordt daarom met name dit voorstel geëvalueerd. De opbouw van het artikel is als volgt. De volgende paragraaf zet het voorstel van Italianer en Vanheukelen uiteen. Paragraaf 2 presenteert ook de uitkomsten van een simulatie over een langere periode dan Italianer en Vanheukelen om na te gaan in hoeverre in dat geval sprake is van een meer evenwichtige spreiding van de voordelen over de lidstaten van de EU. Dat blijkt inderdaad het geval te zijn, waarmee een mogelijk bezwaar tegen het voorstel vervalst. De derde paragraaf gaat in op een aantal andere bezwaren. Paragraaf 4 ten slotte geeft de conclusies.

1. Voorstel Italianer en Vanheukelen

Italianer en Vanheukelen (1993) stellen een stabilisatiemechanisme voor dat als volgt zou werken. Indien in een maand de verandering in het werkloosheidspercentage in een lidstaat ten opzichte van de gemiddelde verandering in de gewogen werkloosheid in de Unie⁴ boven een bepaald niveau ligt, ontvangt de regering van de betreffende lidstaat automatisch een transfer. Deze betaling bedraagt $\alpha\%$ van $1/12$ van het bbp van de betreffende lidstaat in het voorafgaande jaar voor elk procent-punt waarmee de werkloosheid sneller stijgt dan in de Unie. Italianer en Vanheukelen presenteren een rekenvoorbeeld waarbij α is gesteld op 1%, terwijl tevens een maximum van 2% van $1/12$ van het jaarlijkse bbp aan de transfer wordt gesteld. Werkloosheidscijfers op geharmoniseerde basis zijn doorgaans binnen enkele maanden beschikbaar. Volgens Italianer en Vanheukelen zou - uitgaande van $\alpha = 1\%$ - het voorgestelde systeem leiden tot een gemiddelde stabilisatie van ongeveer 18%.⁵ De auteurs presenteren illustratieve berekeningen over

⁴ Het gaat hierbij steeds om de verandering ten opzichte van het niveau van een jaar geleden, zodat seizoensmatige invloeden buiten beschouwing blijven.

⁵ Dit komt ongeveer overeen met de mate van stabilisatie die Pisani-Ferry c.s. (1993) geven voor het Amerikaanse federale belastingstelsel. Andere auteurs rapporteren echter andere cijfers. Zie voetnoot 1.

de periode 1984-91. Tabel 1 geeft de mate aan waarin de lidstaten in aanmerking zouden komen voor een transfer onder het voorgestelde systeem⁶. Gemiddeld zou het systeem ongeveer 0,23% bbp van de EU hebben geveerd (laatste rij van tabel 1)⁷. De kosten van een dergelijk stabilisatiemechanisme en de mate van stabilisatie die ermee wordt bereikt, hangen af van drie factoren: de hoogte van de transfer (α), een eventueel maximum en een eventuele drempel in het systeem. In het laatste geval ontvangt een lidstaat eerst een transfer wanneer het verschil in de relatieve stijging van de werkloosheid de drempelwaarde overschrijdt. Bovenstaande cijfers roepen allicht de vraag op in hoeverre sprake is van een "verzekeringsmechanisme", wanneer de verdeling van de baten en de lasten over de verschillende landen zo onevenwichtig is als uit de berekeningen van Italianer en Vanheukelen volgt⁸. Nu kan men natuurlijk tegenwerpen dat deze conclusie het gevolg is van de periode die in ogenschouw is genomen. Ik heb daarom de reken-exercitie van Italianer en Vanheukelen nogmaals gedaan, uitgaande van een EMU van vijftien lidstaten. Door gebrek aan voldoende gegevens op maandbasis zijn de berekeningen uitgevoerd op jaarbasis, evenals trouwens in een tweede rekenvoorbeeld van Italianer en Vanheukelen⁹. Uit de berekeningen blijkt dat voor een langere periode een meer evenwichtige verdeling van transfers tussen de landen ontstaat (tabel 2). In deze tabel hebben de vermelde percentages overigens betrekking op het bbp van de lidstaten.

⁶ Griekenland is hierbij buiten beschouwing gelaten wegens het ontbreken van maandelijkse werkloosheidscijfers.

⁷ Uit tabel 1 volgt ook dat ons land vrijwel niets zou ontvangen. De Nederlandse netto-positie zou dus waarschijnlijk zijn verslechterd als het systeem in het verleden reeds was ingevoerd.

⁸ In politieke termen vertaald: men kan zich afvragen in hoeverre een systeem politiek haalbaar is wanneer landen als Portugal per saldo moeten betalen om schokken in landen als Duitsland te stabiliseren.

⁹ De werkloosheidscijfers zijn afkomstig uit de OECD *Economic Outlook*, de gegevens over het bnp zijn uit de OECD *National Accounts*.

Tabel 1: Aantal maanden dat lidstaten een transfer zouden ontvangen, 1984-91

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	totaal
België	-	-	7	3	-	-	-	6	16
Dene- marken	-	-	-	9	12	12	12	10	55
Duitsland	-	-	-	2	2	-	-	-	4
Spanje	12	10	-	-	-	-	-	-	22
Frankrijk	12	11	9	9	-	-	-	10	51
Ierland	12	12	5	-	-	-	2	10	41
Italië	-	6	12	3	10	7	-	2	40
Luxem- burg	-	-	-	8	-	-	2	1	11
Neder- land	5	-	-	-	-	-	-	-	5
Portugal	5	2	2	-	-	-	-	-	9
Verenigd Konink- rijk	-	11	11	-	-	-	4	10	36
% bbp EU	0,36	0,25	0,27	0,16	0,27	0,17	0,06	0,29	

Bron: Italianer en Vanheukelen (1993)

Tabel 2: Door lidstaten ontvangen transfer volgens het stabilisatieschema van Italianer en Vanheukelen (% bbp lidstaat)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Oostenrijk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
België	0.7	0.4	0.3	-	-	-	-	-	-	-	-	0.0	0.6
Densmarken	0.6	-	-	-	-	-	0.2	1.4	1.6	0.8	0.3	-	-
Duitsland	-	0.7	0.6	-	-	-	-	-	-	-	-	0.0	0.0
Finland	-	-	-	-	-	0.4	-	-	-	0.5	2.0	2.0	2.0
Frankrijk	-	-	-	1.2	0.4	0.2	0.3	-	-	-	-	-	0.3
Griekenland	-	0.5	1.1	-	-	-	0.2	0.9	-	-	0.1	0.0	-
Ierland	1.0	0.2	1.6	1.1	1.3	-	-	-	-	-	0.9	-	-
Italië	-	-	-	-	-	1.2	1.3	0.7	1.0	-	-	-	-
Luxemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nederland	0.3	1.5	1.6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portugal	-	-	-	0.4	-	-	-	-	-	-	-	-	0.4
Spanje	1.3	0.9	0.8	1.6	1.3	-	-	-	-	-	-	1.2	2.0
Zweden	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.7	0.6	1.5	1.8
Verenigd Koninkrijk	1.7	0.1	-	-	0.1	-	-	-	-	-	2.0	0.8	-

2. Beoordeling voorstel Italianer en Vanheukelen

Een belangrijk plus-punt in het voorstel van Italianer en Vanheukelen is dat niet het *niveau* van de werkloosheid, maar de *verandering* hierin bepaalt of een lidstaat in aanmerking komt voor een transfer. Bij een stabilisatie-systeem dat

gebaseerd is op het niveau van de werkloosheid doet zich immers in veel sterkere mate een 'moral hazard' probleem voor: 'slecht' regeringsbeleid of agressieve looneisen van de vakbeweging worden 'beloond' met een transfer (Goodhart en Smith, 1993). Een verhoging van de werkloosheid leidt in beginsel slechts één keer tot ontvangst van een transfer; alleen bij een voortdurende stijging van de werkloosheid kan de betrokken lidstaat rekenen op betalingen in meerdere maanden. Het voorstel gaat verder uit van een automatisme: er is geen discretionaire besluitvorming nodig, wat de kans op inzet van het instrument op louter politieke gronden kleiner maakt. Het voorgestelde stabilisatiemechanisme werkt relatief snel: de herkenings- en besluitvormingsvertraging zijn minimaal. Het voorafgaande impliceert echter niet dat ik geen problemen zie. Zo hangt de effectiviteit van het systeem in sterke mate af van de manier waarop de regering van de lidstaat die een betaling ontvangt deze gebruikt. En hieromtrent doen Italianer en Vanheukelen geen concrete suggesties. Ook hier zou sprake moeten zijn van een automatisme, zodat op nationaal niveau geen discretionaire besluitvorming hoeft plaats te vinden. Een automatische transfer naar werklozen lijkt mij de meest aangewezen wijze voor aanwending van een ontvangst uit het stabilisatieschema. Bij de verdere beoordeling van de wenselijkheid en vormgeving van een eventueel in te voeren stabiliserend begrotingsbeleid op Europees niveau zijn twee aspecten van belang:

- de aard en ernst van de schokken;
- alternatieve aanpassingsmechanismen.

Deze onderwerpen komen in de rest van deze paragraaf achtereenvolgens aan de orde.

In de literatuur zijn verschillende methoden gebruikt om na te gaan hoe belangrijk *asymmetrische schokken* zijn. Ten eerste hebben diverse auteurs de relatieve variabiliteit van de reële wisselkoers in Europa onderzocht en deze vergeleken met de variabiliteit van de reële wisselkoers in bestaande monetaire unies.¹⁰ Een belangrijke beperking van deze benadering is dat het beloop van de reële wisselkoers zowel wordt beïnvloed door asymmetrische schokken als door andere factoren, bijvoorbeeld het gevoerde beleid (Bayoumi en Eichengreen, 1994). Een alternatieve benadering is gevolgd door ondermeer Cohen en Wyplosz (1989). Hierbij wordt het beloop van de som van een macroeconomische variabele (bijvoorbeeld, de groei van het productieniveau) van twee landen vergeleken met het beloop van het verschil tussen de beide landen. Het beloop van de "som"

¹⁰ Zie ondermeer De Grauwe en Vanhaverbeke (1993) en De Haan en Advokaat (1994).

wordt hierbij beschouwd als indicator voor symmetrische schokken, terwijl het beloop van "het verschil" fungeert als indicator voor asymmetrische schokken. Uit het onderzoek van Cohen en Wyplosz dat betrekking heeft op Duitsland en Frankrijk blijkt dat symmetrische schokken veel belangrijker zijn dan asymmetrische schokken. Weber (1991) heeft deze methode toegepast voor de toenmalige EU-lidstaten voor een breed scala van macro-economische variabelen. Zijn belangrijkste conclusie luidt dat schokken in de werkloosheid voornamelijk asymmetrisch zijn, maar dit geldt niet voor Duitsland, België, Nederland en Denemarken. Vraagschokken - in deze studie benaderd aan de hand van relatieve verschillen in de groeivoet van de afzet (retail sales) - zijn voornamelijk symmetrisch van aard. Het probleem met deze benadering is echter dat het beloop van de productie niet gelijk mag worden gesteld aan schokken. Ook hier worden schokken en mogelijke reacties op één hoop gegooid (Bayoumi en Eichengreen, 1994).

Een derde benadering maakt gebruik van zogenoemde Vector Auto Regressies (VAR). Hierbij wordt een systeem geschat waarbij elke variabele verklaard wordt uit zijn eigen verleden en dat van de andere variabelen die in het model worden opgenomen. Door bepaalde restricties op te leggen kunnen uitspraken worden gedaan over vraag- en aanbodschokken. Deze methode is recent onder andere gevolgd door Bayoumi en Eichengreen (1994). Uit hun onderzoek volgt dat aanbodschokken tussen landen een hogere correlatie vertonen dan vraagschokken, wat erop wijst dat aanbodschokken een meer symmetrisch karakter hebben. Voor vraagschokken geldt juist het omgekeerde. Verder volgt uit genoemd onderzoek dat juist in de landen die de meest waarschijnlijke kandidaten zijn om toe te treden tot de derde fase van EMU de correlaties veel hoger zijn. Ook deze benadering is echter niet zonder problemen. De restricties die moeten worden opgelegd zijn niet onomstreden. Zo wordt bij deze methode aangenomen dat vraagschokken slechts een tijdelijke invloed op de productie hebben, terwijl aanbodschokken een permanent effect hebben. Aanhangers van de zogenoemde hysteresis benadering zullen deze veronderstellingen niet onderschrijven.

In een recente studie waarin gebruik wordt gemaakt van gegevens op industriële niveau maken Helg c.s. (1995) onderscheid tussen landen-specifieke, industrie-specifieke en lokale schokken. De eerste soort schok beïnvloedt alle industrieën in een land, de tweede een bepaalde industrie in Europa en in het laatste geval betreft het schokken die een bepaalde industrie in één land treffen. Ook deze auteurs maken gebruik van de VAR methodologie. Het blijkt dat landen-specifieke schokken relatief belangrijk zijn. Ook blijkt echter uit het onderzoek van Helg c.s. dat in een kleine kopgroep de asymmetrie tamelijk beperkt is. Deze uitkomsten zijn globaal in overeenstemming met die van Bayoumi en Eichengreen

(1994). Uit het besproken onderzoek volgt dat het belang van asymmetrische schokken voor de zogenoemde 'core-group' landen aanzienlijk geringer is dan het voor de hele Unie is. Met andere woorden, het aantal lidstaten dat in 1999 aan de EMU zal deelnemen, bepaalt mede in hoeverre een Europees stabiliserend begrotingsbeleid wenselijk is.

Vaak wordt betoogd dat als gevolg van verdergaande economische integratie het belang van asymmetrische schokken zal afnemen. Immers, zo is de gedachtengang, naarmate landen verder integreren, zullen ze steeds minder grote verschillen gaan vertonen, waardoor de kans op landenspecifieke schokken afneemt. De vraag is echter in hoeverre deze redenering klopt. Uit onderzoek van De Grauwe en Vanhaverbeke (1993) blijkt dat tussen regio's in diverse Europese landen sprake is van grotere asymmetrische schokken dan tussen landen in Europa. Wanneer we aannemen dat regio's in hetzelfde land economisch sterker geïntegreerd zijn dan landen in Europa - wat een realistische aanname lijkt - dan betekent toenemende integratie tussen landen dus niet noodzakelijkerwijs minder asymmetrische schokken. Ook theoretisch is het zeer wel mogelijk dat economische integratie leidt tot méér asymmetrische schokken. Wanneer door integratie namelijk een sterke concentratie van bepaalde takken van industrie in bepaalde regio's ontstaat, zijn schokken die dergelijke industrieën treffen al snel (regionale) asymmetrische schokken. Door economische integratie zal in toenemende mate specialisatie kunnen optreden, waardoor het karakter van de Europese handel zal veranderen van intra-industrie handel tot inter-industrie handel (Brakman en Garretsen, 1996). Uit recent onderzoek van Frankel en Rose (1996) blijkt echter dat naarmate landen meer geïntegreerd zijn (meer handel met elkaar drijven) de conjuncturele bewegingen in de betreffende landen meer synchroon verloopt. Artis en Zhang (1995) komen tot vergelijkbare conclusies. Deze auteurs vinden dat de landen die deelnemen aan het wisselkoersmechanisme van het EMS in de loop van de tijd een sterke synchronisatie van conjunctuurbewegingen te zien geven, terwijl dit beeld niet optreedt voor landen buiten het wisselkoersmechanisme. Uit deze studies volgt dat wanneer EMU het proces van integratie verder versterkt, de kans op asymmetrische schokken - en daarmee de noodzaak voor een Europees stabilisatiebeleid - afneemt. En als toekomstige asymmetrische schokken in de EMU een regionaal karakter hebben, wat sommigen voor waarschijnlijk houden, dan is het voorgestelde stabilisatiemechanisme niet het goede antwoord, omdat het op landen-niveau werkt.

Zoals de theorie inzake optimale valutagebieden leert, zijn loonflexibiliteit en arbeidsmobiliteit *alternatieve aanpassingsmechanismen* om asymmetrische schok-

ken op te vangen. Uit diverse studies is gebleken dat de loonflexibiliteit en de arbeidsmobiliteit in Europa gering zijn. Onder invloed van de monetaire integratie en de daarmee gepaard gaande toenemende internationale concurrentie zal de flexibiliteit van de arbeidsmarkt mogelijk toenemen. Dit lijkt mij echter tamelijk optimistisch. Uit het mij bekende onderzoek blijkt namelijk dat van een positieve invloed van het Europese Monetaire Stelsel (EMS) op de flexibiliteit van de Europese arbeidsmarkt geen sprake is. Maar daaruit volgt niet logischerwijs dat een Europees stabilisatiebeleid gevoerd moet worden. Een dergelijk beleid kan het streven naar toenemende flexibiliteit en mobiliteit juist ondermijnen.

Het is evenmin vanzelfsprekend dat een stabilisatie politiek op Europees niveau dient te worden gevoerd. Uit een recente studie van Bayoumi en Masson (1995) blijkt dat nationale begrotingspolitiek in de lidstaten van de EU in het verleden even effectief is geweest als het federale systeem in de Verenigde Staten en Canada. Hier zou men kunnen tegenwerpen dat de mogelijkheden voor het voeren van een nationaal beleid door het Verdrag van Maastricht juist beperkt zijn. Landen moeten zich in EMU immers houden aan normen voor het begrotingsbeleid. Het tekort mag in beginsel niet meer bedragen dan 3% bbp. Wanneer de lidstaten er echter in slagen om conform het Pact voor Stabiliteit en Groei hun tekort structureel op een niveau van ongeveer 0% bbp te houden, bestaat voldoende budgettaire armslag om op nationaal niveau asymmetrische schokken op te vangen. Tijdens de bijeenkomst van de Europese Raad van regeringsleiders en staatshoofden in december 1996 te Dublin is overeenstemming bereikt over het Pact voor Stabiliteit en Groei. Deze bestaat uit een tweesporenbeleid. Het eerste spoor is gericht op toezicht op het gevoerde begrotingsbeleid in de lidstaten op basis van artikel 103 van het Verdrag van Maastricht. Lidstaten dienen ieder jaar een stabiliteitsprogramma in te dienen dat door de Raad wordt beoordeeld. De doelstelling voor de overheidsbegroting op de middellange termijn is dat deze vrijwel in evenwicht dient te zijn of een overschot vertoont. Het tweede spoor is de excessieve tekortenprocedure zoals beschreven in artikel 104 van het Verdrag van Maastricht. Binnen 10 maanden nadat een lidstaat cijfers heeft ingediend, kunnen - als er een excessief tekort bestaat - sancties worden opgelegd. Deze kunnen neerkomen op het storten van een bedrag op een deposito. De hoogte van het bedrag is 0,2% bbp vermeerderd met 1/10 deel van de overschrijding van de 3%-grens die geldt voor het tekort; het maximum is 0,5% bbp. Als na 2 jaar mocht blijken dat er nog steeds een excessief tekort is, wordt het bedrag omgezet in een boete. Wanneer landen het echter niet zo ver laten komen, is er waarschijnlijk voldoende ruimte om op nationaal niveau asymmetrische schokken op te vangen. De lidstaten kunnen in dat geval het tekort op de overheidsbegroting laten oplo-

pen en daarmee de conjunctuur helpen stabiliseren. Uit de meeste berekeningen (van ondermeer de OECD¹¹) blijkt namelijk dat de conjuncturele component in het overheidstekort in de lidstaten van de EU doorgaans minder is dan 3% bbp.

3. Conclusie

Uit het voorafgaande wordt duidelijk dat een stabiliserend begrotingsbeleid op Europees niveau in een monetaire unie met een beperkte omvang waarschijnlijk niet nodig is. Deze conclusie geldt temeer indien onder invloed van verdere integratie de kans op asymmetrische schokken afneemt. Eventuele asymmetrische schokken kunnen waarschijnlijk op nationaal niveau worden opgevangen. Naarmate echter méér landen deelnemen aan de monetaire unie wordt een Europees stabilisatiebeleid meer nodig. Het voorstel van Italianer en Vanheukelen daartoe biedt enkele voordelen. Uit de gepresenteerde ex post simulatie is ondermeer gebleken dat alle landen van een dergelijk schema in het verleden zouden hebben geprofiteerd. Als het, met andere woorden, wenselijk is dat een Europees stabilisatiebegrotingsbeleid wordt gevoerd - wat ik dus ernstig betwijfel - dan biedt het voorstel van Italianer en Vanheukelen goede aanknopingspunten.

Literatuur

- Artis, M. en W. Zhang, 1995, 'International Business Cycles and the ERM: Is There a European Business Cycle?', *CEPR Discussion paper*, No. 1191
- Bayoumi, T. en B. Eichengreen, 1994, *One Money or Many? Analyzing the prospects for monetary unification in various parts of the world*, Princeton Studies in International Finance, No. 76
- Bayoumi, T. en P.R. Masson, 1995, 'Fiscal flows in the United States and Canada: Lessons for monetary union in Europe', *European Economic Review*, 39, 253-274
- Brakman, S. en J.H. Garretsen, 1996, 'Zijn de economische en de monetaire unie strijdig?', *ESB*, 7-2-1996, 112-116
- Cohen, D. en C. Wyplosz, 1989, 'The European Monetary Union: An Agnostic Evaluation', in: R.C. Bryant c.s. (eds.), *Macroeconomic Policies in an Interdependent World*, Washington: Brookings Institution

¹¹ Zie de diverse uitgaven van de *OECD Economic Outlook*.

- De Grauwe, P., 1994, *The Economics of Monetary Integration*, Oxford: Oxford University Press
- De Grauwe, P. en W. Vanhaverbeke, 1993, 'Is Europe an Optimal Currency Area? Evidence from Regional Data', in: P. Masson en M. Taylor (eds.), *Policy Issues in the Operation of Currency Unions*, Cambridge: Cambridge University Press
- Eichengreen, B., 1991a, 'One Money for Europe? Lesson from the US currency union', *Economic Policy*, April 1990, 118-187
- Eichengreen, B., 1991b, 'Is Europe an Optimal Currency Area?', *NBER Working Paper*, nr. 3579
- Frankel, J.A. en A.R. Rose, 1996, 'The Endogeneity of the Optimum Currency Criteria', *NBER Working Paper*, nr. 5700
- Goodhart, C. en S. Smith, 1993, 'Macro-stabilization and shock absorption', in: *The Economics of Community Public Finance, European Economy*, No. 5
- Haan, J. de en I. Advokaat, 1994, 'Monetaire Unie in Europa?', *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 16 (3), 88-99
- Hagen, J. von, 1991, 'Fiscal arrangements in a monetary union: Evidence from the US', *Indiana University, The School of Business, Discussion Paper*, No. 58
- Helg, R., P. Manasse, T. Monacelli en R. Rovelli, 1995, 'How much (a)symmetrie in Europe? Evidence from industrial sectors', *European Economic Review*, 39, 1017-1041
- Italianer, A. en M. Vanheukelen, 1993, 'Proposals for Community stabilization mechanism: Some historical applications', in: *The Economics of Community Public Finance, European Economy*, No. 5
- Pisani-Ferry, J., A. Italianer en R. Lescure, 1993, 'Stabilization Properties of Budgetary Systems', in: *The Economics of Community Public Finance, European Economy*, No. 5
- Ploeg, F. van der, 1991, 'Macroeconomic policy coordination issues during the various phases of economic and monetary integration in Europe', *European Economy*, Special edition, No. 1, 136-164
- Sala-i-Martin, X. en J. Sachs, 1992, 'Fiscal federalism and optimum currency areas: evidence for Europe from the United States', in: M.B. Canzoneri, V. Grilli en P.R. Masson (eds.), *Establishing a Central bank: Issues in Europe and lessons from the US*, Cambridge: Cambridge University Press
- Weber, A.A., 1991, 'EMU and asymmetries and adjustment problems in the EMS; Some empirical evidence', *European Economy*, Special edition, No. 1, 187-207

Een cohort-analyse: Veranderingen in de lengte van arbeidscarrières van mannen

Aart C. Liefbroer en Kène Henkens¹

De trend van vroegere uittrekking uit het arbeidsproces zonder dat daar vroegde toetreding tegenover staat, impliceert dat de duur van de arbeidsloopbaan van opeenvolgende cohorten steeds geringer wordt. De samenleving profiteert daardoor minder van het in deze mensen geïnvesteerde menselijk kapitaal. Om een idee te krijgen van de omvang van dit probleem is het van belang dat er betrouwbare gegevens worden verzameld over de in- en uitstroom van verschillende cohorten werknemers. In onderstaand artikel staat de verblijfsduur op de arbeidsmarkt van cohorten ouderen die tussen 1903 en 1937 zijn geboren, centraal. (van de redactie)

Wie werkt er vandaag-de-dag nog tot zijn of haar vijftenzestigste? Het is een retorische vraag, want vrijwel iedere werknemer is reeds voor zijn of haar pensioengerechtigde leeftijd uitgetreden uit het arbeidsproces. Zo maakte in 1994 nog slechts 12 procent van de mannen en 5 procent van de vrouwen in de leeftijd van 60 tot en met 64 jaar deel uit van de beroepsbevolking (Centraal Bureau voor de Statistiek, 1995). In 1971 waren deze percentages nog 74 voor mannen en 13 voor vrouwen (Henkens en Siegers, 1991). In de tussentijdse periode van bijna 25 jaar is eerst de WAO gebruikt om overtollige

¹ Deze publicatie is gebaseerd op gegevens die verzameld zijn in het kader van het onderzoeksprogramma 'Leefvormen en sociale netwerken van ouderen'. Dit onderzoeksprogramma wordt uitgevoerd door de vakgroepen Sociologie en Methodes en Technieken van Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek, Faculteit der Sociaal Culturele Wetenschappen van de Vrije Universiteit en door het Nederlandse Interdisciplinair Demografisch Instituut te Den Haag. Het onderzoek is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage in het kader van het Nederlands Stimuleringsprogramma Ouderenonderzoek (NESTOR), gesubsidieerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, en door een bijdrage van het Prioriteitenprogramma Bevolkingsvraagstukken van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. De auteurs danken Evert van Imhoff, de redactie en een tweetal referenten voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.